

PANDEMİ SÜRECİNDE OKUL İDARECİLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Doç. Dr. Faruk KARDAŞ¹

Selçuk ARABACI²

ÖZET

Bu çalışmada Coronavirüs (Covid-19) pandemisinin ülkemiz'deki açık ve uzaktan eğitim uygulamalarına etkilerinin, okul idarecilerinin kaygı düzeyleri ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. 2019'un ortalarında ortaya çıkan Coronavirüs pandemisi, dünyada her alanda, sağlık, ekonomi ve sosyal yaşamı derinden etkilemiştir. Bu pandeminin getirmiş olduğu etkilerden fazlasıyla etkilenen alanlardan bir diğeri de eğitim sektörüdür. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı tüm kademelerdeki okullar 23 Mart 2020 tarihinden itibaren uzaktan eğitime geçmiştir. Salgının seyrine göre okullarda kademeli ve seyreltilmiş bir şekilde pandemi sürecinde hem uzaktan eğitime hem de belirli günlerde örgün eğitime geçilmiştir. Nitel araştırma yöntemi olan fenomenolojik (olgubilim) araştırma deseninin kullanıldığı çalışmada, Erzurum ilinde farklı kademelerde görev yapan 25 okul idarecisi ile 2020-2021 eğitim öğretim yılının birinci döneminde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veriler elde edilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen verilere göre okul yöneticileri pandemi sürecinde alınan temizlik ve hijyen tedbirleri çerçevesinde dezenfekte işlemi, günlük temizlik ve maske kullanımına dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Okul idarecileri pandemi sürecinde okul yönetiminden beklentilerin temiz ortam sağlanması, bilinçlendirme, kurallara uyma, canlı dersler ve çevrim içi eğitim, teknolojik destek, tablet ve internet erişimi olduğunu belirtmişlerdir. Pandemi sürecinde karşılaşılan sorunların ekonomik şartlar, iletişim sorunu, teknolojik altyapı eksikliği, uyum ve motivasyon ve denetim sorunu olduğunu ifade etmişlerdir. Pandemi sürecinin sağlıklı bir şekilde atlatılması için öneri olarak alınan önlem ve kurallara uyma, ekonomik destek sağlanması, toplantı ve seminer yapılması, personel eksikliğini giderilmesi ve dezavantajlı çocuklara teknolojik destek verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Pandemi, Virüs, Okul İdarecisi.

¹ Erzincan Binali Yıldırım Ün., ORCID: 0000-0002-0900-7503, fkardas@erzincan.edu.tr

² Erzincan Binali Yıldırım Ün., ORCID: 0000-0002-6094-7031, selcukarabaci@hotmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article, Geliş Tarihi/Received: 23/02/2022–Kabul Tarihi/Accepted: 12/04/2022

THE OPINIONS OF SCHOOL ADMINISTRATORS DURING THE PANDEMIC PROCESS

ABSTRACT

In this study, it was aimed to evaluate the opinions of school administrators about the anxiety levels of the effects of the Coronavirus (Covid-19) pandemic on open and distance education practices in our country. The coronavirus pandemic, which emerged in the middle of 2019, has deeply affected health, economy and social life in all areas of the world. Another area that has been greatly affected by the effects of this pandemic is the education sector. Schools at all levels affiliated to the Ministry of National Education have switched to distance education as of March 23, 2020. According to the pandemic process, the courses were both distance education and formal education were initiated a gradual and diluted manner in schools. Data were obtained using a semi-structured interview form with 25 school administrators in the province of Erzurum in the first semester of the 2020-2021 academic years. School administrators stated that they have a clean environment in terms of expectations from the school administration during the pandemic process, awareness raising, obeying the rules, live lessons and online education, technological support, tablet and internet access. In terms of the problems encountered during the pandemic process, they stated that there are insufficient economic conditions, communication problem, lack of technological infrastructure, adaptation and motivation and control problem. They stated that in terms of the problems encountered during the pandemic process, the economic conditions, the communication problem, and the lack of technological infrastructure, the problem of adaptation and motivation and supervision. In order to overcome the pandemic process in a healthy way, they stated that it is necessary to comply with the measures and rules, provide economic support, organize meetings and seminars, eliminate the lack of personnel and provide technological support to disadvantaged children.

Keywords: Education, Pandemic, Virus, School Administrator.

GİRİŞ

31 Aralık 2019 tarihinde Çin’de ortaya çıkan ve tüm dünyaya hızlı bir şekilde yayılan Covid-19 virüsü insanları sağlık açısından olumsuz yönde etkilemiştir. Covid-19’un neden olduğu salgın, Dünya Sağlık Örgütü [World Health Organization (WHO)], Çin’in Hubei eyaletinin Vuhan şehrinde etiyolojisi daha önce bilinmeyen bazı vakaların olduğunu bildirmiştir. 7 Ocak 2020’de zatürre türündeki vakaların daha önceden tanımlanamamış olan yeni bir tip coronavirüs (coronavirus) olduğu ortaya çıkmıştır. (WHO, 2020). Salgının ilk kez ortaya çıktığı 11 Mart 2020 tarihinde bölgenin dışına taşan, büyük oranda tüm insanlığı etkileyen bu virüs pandemi olarak ifade edilmektedir (Budak ve Korkmaz, 2020:62). Pandemi, hastalığın birden fazla ülkeye aynı anda yayılması durumu veya büyük salgın olarak ifade edilmektedir. Pandemi sürecinden etkilenen alanlardan birisi de eğitim olmuş, dünya genelinde 1,6 milyar civarında eğitim alan birey bu pandemiden etkilenmiştir (CAN, E. 2020:11).

Ülkemizde de 16 Mart 2020 tarihi itibarıyla Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan tüm kademedeki okullar ve üniversitelerimizde eğitim öğretime ara verilmiştir. Tüm dünya ülkeleri bu süreçte her alanda önlemler almaya çalışmakla birlikte eğitim faaliyetlerini sürdürme arayışına girmiştir. İnsan hakları, ırk, cinsiyet, milliyet, etnik köken, dil, din veya diğer herhangi bir statüye bakılmaksızın tüm insanların doğasında bulunan haklardır. Eğitim öğretim faaliyetlerinin daha etkili bir şekilde idare edilebilmesi için tüm dünya ülkelerinde (UNİTED NASYONEL. 1948).olduğu gibi ülkemizde de teknolojiden faydalanarak uzaktan eğitim ile bu süreç yürütülmeye çalışılmıştır (Bakioğlu & Çevik, 2020:109). Temel haklardan biri olan eğitim hakkı ilkesi gereğince (UN, 1984) pandemi sebebiyle tüm dünya ülkeleri eğitimde yaşanan kesintiyi en ideal durumda telafi edebilmek için çok hızlı bir şekilde uzaktan eğitime geçmiştir (Bozkurt, 2020:112).

Pandemi sürecinde tüm öğretmenlerin mesleki gelişimleri kapsamında çevrimiçi eğitimler gerçekleştirilmiştir. Toplumsal duyarlılığı artırmak amacıyla sosyal yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Bilgisayar erişimi olmayan öğrencilere tablet dağıtımları gerçekleştirilmiştir.31 Ağustos'ta online olarak başlayan eğitim, 21 Eylül'de yüz yüze devam etmiştir. (Sözen, 2020:302).

Eğitimin bireyler üzerinde psikolojik ve bedensel olarak, toplumsal açıdan gelişen ve yaşadığı çevreye uyum sağlayabilen bireylerin aktif, üretken ve mutlu olmasını sağlayan temel bir işlevi vardır (KARDAŞ, F. & Arabacı, S. 2020). Bu işlevin gerçekleştirilmesinde okulların rolü oldukça büyüktür. Okullarda verilen eğitim öğretim hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi sürecinde okul idaresinin üstlendiği yönetim hizmetleri büyük önem arz etmektedir (Özabacı, Sakarya ve Doğan, 2008:8). Eğitimde yaşanan değişiklikler nedeniyle okul idarecilerinin geleneksel idareci rolleri, yerini daha modern ve çağa uygun eğitim yöneticisi eğilimine bırakmaktadır. Yaşanan bu salgın ve değişimlere bağlı olarak pandemi sürecinde okul idarecilerinin görev ve sorumlulukları önemli derecede artmıştır (Akyavuz & Çakın, 2020:723). (Thompson, 1994)'e göre okul idarecisinin karşılaşılabileceği tüm değişimleri iyi bir şekilde koordine edebilmesi ve yönetebilmesi için idareci sürecin her aşamasında eğitim içerisinde bulunan tüm paydaşları yaşanabilecek zorluklara karşı önceden haberdar etmeli, gerekli bilgilendirmeleri yapmalı ve oluşabilecek sorunlara karşı gerekli hazırlıkları yapmalıdır. Dünyadaki tüm ülkelerin neredeyse tamamı Covid-19 pandemisinin yayılımını engellemek için ve kamu sağlığının korunması amacıyla zorunlu eğitimlere ara vermiş, örgün olarak verilen eğitimlerin telafi edilmesinde şimdiye kadar görülmemiş bir zorlukla karşılaşmışlardır. Eğitimde kaybın en aza indirilmesi adına kamu ve özel sektör iş birliği ile çözüm arayışlarına girilmiş, teknolojik imkânlardan yararlanılarak uzaktan eğitim faaliyetleri ve alternatif çözüm arayışlarıyla eğitim sistemlerindeki güç kaybının önüne geçilmeye çalışılmıştır (UNESCO, 2020b; Zhao, 2020).

Literatür incelendiğinde; (Kavrayıcı & Kesim 2021:1005) farklı öğretim kademelerinde görev yapan 15 okul idarecisi ile Covid-19 pandemi sürecinde okul yönetim süreçlerini ele almışlardır. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışma modelinin uygulandığı çalışmada katılımcıların görüşleri yarı yapılandırma görüşme formuyla elde edilmiştir.

Araştırma sonucuna göre okul idarecileri pandemi sürecinde fiziki önlemler, bilgilendirme çalışmaları, üretime katılma önlemlerini sağladıklarını belirtmişlerdir. Ancak eğitimi tamamen yeniden tasavvur etmek için mevcut fırsatın eşi benzeri yok (ZHAO, Y. 2020: 29). Pandemi sürecinde yaşanan sorunları ise öğrencileri ile okulun uzaktan eğitime erişim imkanları ve bu dönemde eğitim öğretim süreçlerine ilişkin alınan kararlar olduğunu ifade etmişlerdir. (Özdoğan ve Berkant 2020:13) yaptıkları çalışmalarında pandemi sürecinde Türkiye’de uygulanan uzaktan eğitim sürecine ilişkin 137 paydaşın görüşlerini nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desene göre incelemişlerdir. Görüşme yönteminin kullanıldığı çalışmada veriler içerik analizine tabi tutulmuş, çalışma sonucunda çözüm önerilerinin teknik ve altyapı yetersizliklerinin giderilmesi olmuştur. (Aytaç, 2020:57) yaptığı çalışmada *pandemi* sırasında okul yöneticilerinin etki altında kaldığı sorun ve bu süreçteki görüşlerini ele almıştır. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desenin kullanıldığı çalışmada 32 okul idarecisi amaçlı ölçüt örnekleme tekniği ile belirlenmiştir. Araştırma sonucuna göre okul idarecileri MEB tarafından uygulanan eğitim portalınca verilen uzaktan eğitim çözümünü olumlu ve acil yapılması gereken bir adım olarak değerlendirmişlerdir. Ancak okul idarecilerinin çoğu, öğretmenlerin bu süreçte dijital platform üzerinden ders vermeleri konusunda isteksiz ve motivasyonlarının düşük olduğunu belirtmişlerdir. Okul idarecilerinin pandemi sürecinde acil eylem planı hazırlamadığı ve MEB’in göndermiş olduğu talimatlara uyduğu görülmüştür. Okul idarecileri, kriz yönetimi ve çağın gereksinimine uygun teknoloji kullanma konusunda öncü ve liderlik özelliklerinin pandemi sürecinde çok önemli vazgeçilmez gereklilik olduğunu ifade etmişlerdir.

1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada Coronavirüs (Covid-19) pandemisinin ülkemiz'deki açık ve uzaktan eğitim uygulamalarına etkilerinin, okul idarecilerinin kaygı düzeyleri ile ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

• Veri sonuçlarının ileride yapılacak çalışmalara katkı sunacağı düşünülmektedir. Çalışmada belirlenen amaç doğrultusunda aşağıda belirtilen soruya cevap aranmıştır.

- Okul idarecilerinin pandemi süreci ile ilgili görüşleri nelerdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Çalışmada, fenomenoloji (olgubilim) desen tercih edilmiştir. Fenomenolojik desen nitel araştırma içerisinde yer alan ve katılımcıların bir olguyla ilgili olarak yaşamış oldukları deneyimleri ifade etmektedir. Olgubilim deseni nitel araştırma yöntemi içerisinde yer alarak; olayları, kavramları, düşünceleri ve gündemde olan konu ve olguları oldukça ayrıntılı bir şekilde ele almayı ve inceleme imkanını sağlar.

Bireylerin yaşamış oldukları deneyimler ile ilgili olarak yapılan bu incelemeler sonucunda, anlamlandırma ve bu anlamlarla ilgili zengin fikir kaynağına sahip olma fırsatı sunulur (Smith & Shinebourne 2012).

Fenomenoloji aslında kişinin bütün olarak yabancı olmadığı ancak içeriğini tam manasıyla kavrayamadığı olguların araştırılması için yapılan çalışmalarda uygun şartları sağlayan bir çalışma alanıdır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Araştırmada pandemi süreci ile ilgili olarak okul yöneticilerinin görüşlerine başvurulmuş, bu görüşler ile ilgili yarı yapılandırma görüşme tekniği kullanılarak birtakım veriler elde edilmiştir. Nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algılandığı ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma türüdür (Christensen, Johnson, Turner & Christensen, 2011).

2.2. Çalışma Grubu

2020-2021 eğitim öğretim yılı I. yarısında Erzurum ilinde görev yapan 9 farklı okulda çalışan 25 okul idarecisinden oluşan çalışma grubu kolay bir şekilde ulaşılabilir durum örneklemesine göre belirlenmiştir. Kolay ulaşılabilen durum örnekleme katılımcılara en kolay şekilde ulaşmayı hedef edinen bir durumu ifade etmektedir (Büyüköztürk vd, 2009). Katılımcılara ait demografik özellikler Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	f	%
Bay	21	84
Bayan	4	16
Mesleki Deneyim Süresi		
1-5 Yıl	4	16
5-10 Yıl	4	16
10-15 Yıl	1	4
15-20 Yıl	5	20
20 Yıl ve Üzeri	10	40
Yöneticilik Görevi		
Müdür Yardımcısı	16	64
Okul Müdürü	9	36
Görev Yaptığı Okul Türü		
Okul Öncesi	3	16
İlkokul	8	32
Ortaokul	8	32
Lise	5	20

Tablo 1’de çalışmaya farklı kademedeki okul türlerinde görev yapan 25 okul idarecisi katılmıştır. Okul idarecilerinin en az 10-15 yıl arasında görev süresine sahip olduğu ve mesleki açıdan da belli bir deneye eriştiği görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Aracı ve Veri Analizi

Çalışmada, okul idarecilerinin pandemi süreci ile ilgili olarak görüşlerini belirlemek için dört adet açık uçlu sorular içeren görüşme formundan faydalanılmıştır. Açık uçlu sorular oluşturulma sürecinde ilk önce taslak sorular hazırlanmıştır. Bu süreçte alanında uzman olan iki öğretim üyesinin yardımına başvurulmuş, gerekli düzenlemelerden sonra görüşme formuna son şekli verilmiştir. Okul yöneticilerinin görüşlerinden elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizi, benzerlik oluşturan verileri belirli bir çerçevede parçalara ayırıp, belirli olan kavramları ve temaları okuyucuların anlayabileceği bir şekilde yorumlayarak düzenlemektir (Selçuk vd., 2014). Araştırmada elde edilen veriler iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak ayrı ayrı analiz edilmiş, bu analizler sonucunda ortak görüşte olan analizler birleştirilmiştir. Birleştirmenden önce karşılaştırma yapılarak, (Miles & Huberman'ın 1994). “Görüş Birliği/ (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)” formülüne göre araştırmanın güvenilirliği %91 olarak hesaplanmıştır. Nitel araştırmalarda, uzmanlar ve araştırmacı değerlendirmeleri arasındaki uyumun %70 ve üzeri olduğu durumlarda istenilen düzeyde bir güvenilirlik sağlanabilmektedir (Kardaş ve Arabacı, 2020).

Görüşme sorularına verilen yanıtların içeriğine bağlı olarak temalar, alt temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Sorulara cevap veren okul idarecileri OY1, OY2, OY3...OY24, OY25 şeklinde belirtilmiştir. Örneğin, OY1 görüşme formunu dolduran birinci okul idarecisi, OY21 yirmi birinci okul idarecisini belirtecek şekilde ifade edilmiştir.

3. ETİK BEYAN

“Pandemi Sürecinde Okul İdarecilerinin Görüşleri” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır ve veriler toplanmadan önce Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 18.12.2020 tarih ve 11/12 sayılı etik izin alınmıştır. Karşılaşılacak tüm etik ihlallerde “Avrasya Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi Yayın Kurulunun” hiçbir sorumluluğunun olmadığı, tüm sorumluluğun sorumlu yazara ait olduğu ve bu çalışmanın herhangi başka bir akademik yayım ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim.

4. BULGULAR

Katılımcılara yöneltilen sorular ile ilgili olarak, “Pandemi Sürecinde Alınan Temizlik ve Hijyen Tedbirleri”, “Pandemi Sürecince Okul Yönetiminden Beklentiler”, “Pandemi Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar”, “Pandemi Sürecinin Sağlıklı Bir Şekilde Atlatılması ile İlgili Öneriler” temaları oluşturulmuştur. Katılımcı görüşlerine yer verilerek analiz sonuçlarının yer aldığı tablolarda bu temalara bağlı olarak oluşturulan alt temalar, kodlar ve elde edilen verilerin frekans ile yüzde değerleri yer almaktadır.

4.1. Pandemi Sürecinde Alınan Temizlik ve Hijyen Tedbirleri

Okul İdarecilerine yöneltilen “Pandemi sürecinde okulunuzda almış olduğunuz temizlik ve hijyen tedbirleri ile ilgili önlemler ile ilgili çalışmalar nelerdir?” sorusuna yönelik olarak pandemi sürecinde okulunuzda almış olduğunuz temizlik ve hijyen tedbirleri teması oluşturulmuş, bu tema ile ilgili olarak oluşturulan alt tema ve kodlar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Pandemi Sürecinde Okulunuzda Almış Olduğunuz Temizlik ve Hijyen Tedbirleri

Tema	Alt Tema	Kod	Okul Yöneticileri	Frekans	%
Pandemi Sürecinde Okulun Almış Olduğu Temizlik ve Hijyen Tedbirleri	Yapılan Çalışmalar	Dezenfekte işlemi	OY1, OY2, OY3, OY4, OY5, OY6, OY9, OY11, OY12, OY13, OY14, OY15, OY19, OY20, OY22, OY24, OY25	17	68
		Eylem Planı	OY23	1	4
		Bilgilendirme	OY1, OY2, OY4, OY9, OY23	5	20
		Sosyal mesafe	OY9, OY10, OY17, OY19, OY22	5	20
		Esnek Çalışma	OY11, OY13, OY22	3	12
		Afiş ve broşür	OY2, OY9, OY10, OY12, OY15, OY16, OY19, OY20, OY21	9	36
		Maske kullanımı	OY4, OY6, OY7, OY9, OY14, OY15, OY16, OY19, OY20, OY21	10	40
		Hes Kodu Uygulaması	OY18	1	4
		Eğitim verilmesi	OY16, OY23	2	8
		Atıkların toplanması	OY15	2	8
		Günlük temizlik	OY2, OY5, OY6, OY7, OY8, OY11, OY12, OY13, OY17, OY19, OY20, OY21, OY22	13	52
		Mesafe kuralları	OY5, OY10, OY16, OY19	4	16
		Temiz okul	OY2, OY3, OY6, OY7	4	16
Ateş ölçümü	OY1, OY4, OY7, OY9, OY17, OY19	6	24		

Tablo 2’de okullarda, temizlik ve hijyen tedbirleri kapsamında araştırmaya katılan katılımcıların çoğu dezenfekte işleminin yapıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca günlük temizlik, maske kullanımı, afiş ve broşür hazırlanması, ateş ölçümü, bilgilendirme gibi çalışmaların yapıldığını da ifade etmişlerdir.

“Hijyen şartlarımız iyileştirildi. Belirli periyotlarla temizlik ve hijyen ekibimiz okulda tüm noktalarda çalışmaları yaptı. Veli ve öğrencilere yönelik olarak maske, mesafe ve temizlik kuralları ile ilgili bilgiler verildi. Ayrıca ateş ölçer ile temassız dezenfektan ve okula gelenlere maske temin ediyoruz.” (OY1)

“Günlük temizlik yapıldı. Sınıf ve koridorlara dezenfektanlar konuldu. Esnek çalışma mesai sistemine geçildi.” (OY13)

“Hijyen Şartlarının Geliştirilmesi ve Enfeksiyon Önleme Kılavuzu’nda belirtilen hususlarda tedbirlerimizi alarak okulumuzda sosyal mesafe etiketleri yapılandırıldı. Atık maske kumbarası oluşturuldu. Öğretmen, öğrenci ve personele bu konuda eğitimler verildi. Acil durumlar dışında okula veli ziyaretleri durduruldu. Her sınıfta oturma planları oluşturuldu, öğrencilerin buldukları sınıf ve sıra dışında diğer sınıf ve sıraların kullanılması engellendi. Öğretmenler kuruluna Covid-19 tedbirleri gündem maddesi olarak eklendi, kararlar alındı.” (OY16)

“Kurumun birimleri sürekli olarak temizlenmekte, sosyal mesafe, hijyen ve mesafe kurallarına dikkat edilmektedir. Kurum girişlerinde HES kodu uygulaması yapılmaktadır.” (OY18)

“Okula girişlerde ateş ölçülerek gelen kişiler içeri alınıyor, girişte dezenfektan bulunduruluyor. Afişler hazırlanarak öğrencilerin bilgilendirilmesi sağlanıyor. Okul sıraları sosyal mesafeye uygun olarak ayarlanmış duruma getirildi. Okuldan içeriye maskesiz girilmesine izin verilmiyor. Her gün genel temizlik yapılmaktadır.” (OY21)

“Dezenfektan odası oluşturuldu. Okulun girişine ve katlara dezenfektan standı konuldu. Personele görev dağılımları tebliğ edilerek temizliğin düzenli yapılması sağlandı. Haftalık okulumuzda tüm birimlere dezenfektan işlemi yapılmaktadır.” (OY25)

4.2. Pandemi Sürecinde Okul Yönetiminden Beklentiler

Okul idarecilerinin, “Okulumuzda görev yapan öğretmenler ile öğrenim gören öğrenciler ve öğrenci velilerinin pandemi sürecinde okul yönetiminden beklentileri nelerdir?” sorusuna yönelik olarak “pandemi sürecinde okul yönetiminden beklentiler” teması oluşturulmuş, bu temaya bağlı olarak “istek ve öneriler” alt teması ve alt tema ile ilgili oluşturulan kodlar Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Öğretmenlerin Pandemi Süresince Okul Yönetiminden Beklentileri

Tema	Alt Tema	Kod	Okul Yöneticileri	Frekans	%
Pandemi Sürecinde Okul Yönetiminden Beklentiler	İstek ve Öneriler	Risk Takibi	OY4	1	4
		Kurallara Uyma	OY1, OY4, OY5, OY10, OY21	5	20
		Maske Temini	OY2, OY4, OY17, OY21, OY22, OY25	5	20
		Bilinçlendirme	OY1, OY2, OY3, OY5, OY9, OY15, OY19, OY20, OY25	8	32
		Önlem Alınması	OY6, OY23	2	8
		Kurum Sağlığı	OY7, OY23	2	8
		Temiz Ortam Sağlanması	OY1, OY2, OY3, OY5, OY6, OY7, OY8, OY9, OY10, OY11, OY14, OY15, OY19, OY21, OY22, OY25	16	64
		Ziyaretlerin Kontrolü	OY6	1	4
		El Dezenfektanı Kullanımı	OY10	1	4
		Eğitime Ara Verilmesi	OY12, OY13, OY18, OY24	4	16
		Canlı Dersler	OY16, OY17, OY18	3	12
		İletişim Sağlanması	OY7, OY20	2	8
		Toplantıların Online Yapılması	OY21	1	4
		Denetimlerin Artması	OY23	1	4
		Teknolojik Destek	OY7, OY16, OY23	3	12
		Tablet ve İnternet Erişimi	OY8, OY9	2	8
		Ders Saatlerinin Arttırılması	OY11	1	4
		Öğrencileri Motive Etme	OY20	1	4
Derslere Katılımın Sağlanması	OY24	1	4		

Tablo 3'te oluşturulan kodlarda okul idarecilerinin çoğu; temiz ortam sağlanması, bilinçlendirme, maske temini, kurallara uyma, eğitime ara verilmesi gibi ifadelerde bulunarak istek ve önerilerinin olduğunu belirtmişlerdir.

“Öğretmenlerin çoğu yaptığımız toplantılarda okulun pandemi süresince temizlik ve hijyen uygulama çalışmalarının daha aktif ve düzenli olması gerektiğini, öğrenci ve velilere yönelik sürecin önemi hakkında bilgilendirilmelerin yapılmasını istemektedirler. Öğrenci ve velilerin ise özellikle maske ve dezenfektan kullanımına önem verilmesi konusunda beklentileri vardır.” (OY3)

“Kurum paydaşı rolünde olan öğretmenlerimizin kurumumuzdan beklentileri; sağlıklı ve temiz bir eğitim ortamının sağlanması, öğrenci, veli ve ziyaretçilerin okula girerken kontrol edilmesi, hijyen tedbirlerine uymalarının sağlanması konularında beklentileri vardır. Velilerin kurumumuzdan beklentilerinin en önemlisi, sağlıklı ve temiz bir kurum kültürünün oluşmuş olması yönündedir. Uzaktan eğitime erişim için öğrencilerin ise tüm temizlik tedbirlerinin alınarak ve sağlıklı bir çevrim içi eğitimin sunulması yönünde beklentileri vardır...” (OY6)

“Öğretmenlerin çoğunluğu esnek çalışma sistemine geçilmesini ve temizliğe önem verilmesini istemektedir. Veliler ders saatlerinin arttırılmasını talep ederken öğrenciler ise derslerde daha fazla test çözülmesi yönünde öğretmenlerden öneride bulunmaktadır.” (OY11)

“Öğretmenlerimizin canlı derslerde aksaklıkların yaşanmaması yönünde tedbirler alınmasını okul yönetiminin öğretmen ve öğrencilerle pandemi sürecinde daha çok ilgilenmeleri yönünde beklentileri vardır. Velilerimiz ise okulda hijyen tedbirlerinin alınmasını, öğrencilere maske dağıtılması ve bu süreçte eğitimin aksamaması için daha fazla gayret gösterilmesini istemektedirler.” (OY17)

“Salgın döneminin en sağlıklı bir şekilde atlatılması için hem fiziksel manada hem de işleyiş esansında tedbirlerin mümkün mertebe uygulanması veli öğretmen ve öğrencilerimizin istekleri arasında yer almaktadır.” (OY22)

“Yaşanan pandemi sürecinin sağlık bir şekilde atlatılması için gerekli önlemlerin alınması, kolaylıkların sağlanması okulumuzdan tüm paydaşların istedikleri arasında yer almaktadır. Öğretmenlerimiz özellikle canlı derslere öğrencilerin katılmaları hususunda okul idaresinden yardım talep etmektedirler. Öğrenci ve velilerin bulunduğumuz çevrenin ekonomik şartlarından dolayı öğrencilerin canlı derslere katılımının tam sağlanabilmesi için tablet ve internet sağlanması yönünde istekleri vardır.” (OY24)

4.3. Pandemi Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar

“Okul idaresi olarak yapmış olduğunuz çalışmalarda pandemi sürecinde karşılaşılan sorunlar nelerdir?” ifadesine ilişkin veriler Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4: Pandemi Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar

Tema	Alt Tema	Kod	Okul Yöneticileri	Frekans	%
Okul İdaresi Olarak Yapmış Olduğunuz Çalışmalarda Pandemi Sürecinde Karşılaşılan Sorunlar	Yaşanılan Problemler	İletişim Sorunu	OY1, OY4, OY5, OY9	4	16
		Temas Halinde Olma	OY2	1	4
		Kurallara Uymama	OY2, OY12, OY16, OY17, OY21, OY23	6	24
		Ekonomik Şartlar	OY3, OY7, OY8, OY10, OY13, OY14, OY19, OY22, OY25	9	36
		Teknolojik Altyapı Eksikliği	OY5, OY22	2	8
		Tablet Eksikliği	OY6, OY7	2	8

	Filyason Görevi	OY8	1	4
	Fiziki Yetersizlik	OY9, OY22	2	8
	Denetim Sorunu	OY11, OY18	2	8
	Uyum ve Motivasyon	OY12, OY20, OY24	3	12
	Personel Eksikliği	OY15	1	4

Tablo 4 incelendiğinde okul yöneticilerinin yapmış oldukları çalışmalarda karşılaştıkları sorunların temasına bağlı olarak, yaşanan problemler alt teması oluşturulmuştur. Alt tema ile ilgili olarak, ekonomik şartlar, kurallara uymama, iletişim sorunu, teknolojik altyapı eksikliği, uyum ve motivasyon gibi kodların oluştuğu görülmektedir.

“Karşılaştığımız sorunların başında kırsal kesimde yaşayan yani okula uzak mesafede olan öğrencilerle iletişim kurma problemidir.” (OY4)

“Yönetim olarak, pandemi sürecinde karşılaşılan en büyük sorun öğrencilerin sosyo ekonomik durumlarından dolayı eğitimde fırsat eşitliği ilkesi gereğince her öğrencinin uzaktan eğitim için gerekli teknolojiye erişememesi” (OY7)

“Okulun fiziki yetersizlikler, okul içerisindeki oyun alanlarının yetersiz olması sebebiyle mesafe kuralı tam olarak uygulanamıyor. Hasta olan öğrenci velilerinin zamanında bilgi vermemesi.” (OY9)

“Zaman zaman dezenfektan, temizlik malzemesi ve maske temini konusunda sorunlarla karşılaşyoruz.” (OY14)

“En önemli sorunumuz yüz yüze eğitim yapamadığımız öğrencilerin motivasyonunu sağlayamamaktır. Ayrıca uzaktan eğitimin doğası gereği öğrencilerin yapması gereken çalışmaları istenilen oranda yapmamaları olarak ifade edebilirim.” (OY20)

“Pandemi süreci ile ilgili veli ve öğrencilerin bilgilendirilmesi için yapılan çalışmalarda çevrim içi araç ve gereç eksikliğinden dolayı istenilen dönütün alınamaması. Özellikle sosyo ekonomik durumlardan dolayı velilerin öğrencilerin eğitimleri ile ilgili çevrim içi araç ve gereç eksikliği için okul idaresinden beklenti içinde olmaları. Hijyenik kurum kültürü oluşturmak için yapılan çalışmalarda ilgisiz davranış modellerinin olması. Pandemi sürecinde toplum olarak ‘Ne ile karşı karşıyayım?’ sorusunun anlaşılması güçlüğü.” (OY22)

4.4. Pandemi Sürecinin Sağlıklı Bir Şekilde Atlatılması ile İlgili Öneriler

“Okul idaresi olarak pandemi sürecinin daha sağlıklı bir şekilde atlatılması için neler önerirsiniz?” ile ilgili olarak okul idarecilerinin vermiş oldukları cevaplar Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5: Pandemi Sürelerinin Sağlıklı Bir Şekilde Atlatılması İçin Öneriler

Tema	Alt Tema	Kod	Okul Yöneticileri	Frekans	%
Okul İdaresi Olarak Pandemi Sürecinin Daha Sağlıklı Bir Şekilde Atlatılması İçin Öneriler	İmkan ve Koşulların Sağlanması	Alınan Önlem ve Kurallara Uyma	OY1, OY8, OY9, OY12, OY16, OY17, OY18, OY19, OY21, OY22	10	40
		Rehber Öğretmenlerin Aktif Çalışması	OY2	1	4
		Öğrenci Servislerinin Steril Olması	OY2	1	4
		Öğretmenlerin Öğrencileri Uyarması	OY2	1	4
		Korucu Malzemelerin Dağıtımının Yapılması	OY2, OY6	2	8
		Ekonomik Destek	OY3, OY11, OY12, OY13, OY14, OY25	6	24
		Dezavantajlı Çocuklara Teknolojik Destek	OY3, OY6, OY7, OY8, OY12, OY23	6	24
		Öğretmenlerin Aşılması	OY4	1	4
		Sürecin Önemi Anlatılmalı	OY5	1	4
		Temizlik Malzemelerinin Sağlanması	OY6, OY7	2	8
		Toplantı ve Seminer Yapılması	OY7, OY8, OY14, OY15, OY23, OY24, OY25	7	28
		Kalabalık Oluşturulmaması	OY9, OY10	2	8
		Personel Eksikliğinin Giderilmesi	OY10, OY13, OY14	3	12
		Okulların Belli Sınıflar İçin Açılması	OY10	1	4
		Sosyal İletişim Kanallarının Aktif Kullanılması	OY16	1	4
		Öğrencilerin Motivasyonlarının Sağlanması	OY16	1	4
Öğrencilerin Uzaktan Eğitimi Takip Etmelerinin Sağlanması	OY20, OY24	2	8		
Planlama ve Sağlıklı Okul Kültürü Oluşturulması	OY23	1	4		

Tablo 5 incelendiğinde Pandemi Sürecinin Sağlıklı Bir Şekilde Atlatılması İçin Öneriler teması ve bu temaya bağlı olarak imkân ve koşulların sağlanması alt teması oluşturulmuş, bu temaya bağlı olarak da alınan önlem ve kurallara uyma, ekonomik destek, dezavantajlı çocuklara teknolojik destek, toplantı ve seminer yapılması, personel eksikliğinin giderilmesi, öğrencilerin uzaktan eğitimi takip etmelerinin sağlanması gibi kodlar oluşturulmuştur.

“Sınıf gruplarının bölünmesi ve öğrencilerin eş zamanlı okula gelmemesi gerekiyor. İçinde bulunulan durum öğrencileri fiziksel olarak etkilemediyse de ruhsal açıdan sıkıntılarının oluşmasına neden oldu. Bunun için okul rehber öğretmenlerinin daha sıkı çalışması gerekmektedir. Maske, dezenfektanların tedarikinin daha hızlı yapılması gerekmektedir. Maske takımı konusunda öğretmenlerin öğrencilere sürekli ikazda bulunması ve takmadıkları takdirde okul sağlığını olumsuz etkileyebilecekleri söylenmelidir. Taşımali gelen öğrencilerin servisleri daha steril olmalıdır. Korona konusunda olumlu ve denetimli bir okul iklimi oluşturulmalı ve bütün personeller eşgüdüm içinde hareket etmelidir”. (OY2)

“Okul idaresi olarak veliler ve öğrenciler pandemi hakkında bilgilendirilmeli ve eğitilmelidir. Bu eğitim ve bilgilendirme sonrasında kurallara uyan ve durumun ciddiyetini bilen bir toplum sürecinin daha sağlıklı şekilde atlatılmasını sağlayacaktır.” (OY5)

“Okul yönetimi olarak, pandemi süreci ile ilgili gerekli önlemler alınarak, sürecin önemi anlatılmalı.” (OY8)

“Okullarda idareciler hijyen ve sosyal mesafe konusunda gerekli önlemleri alarak, öğrencilerin bilinçlendirme noktasında gerekli öz veriyi göstermelidir.” (OY10)

“Maddi ve ekonomik ihtiyaçların giderilmesi, öğrenci veli ve öğretmenlerin tüm kurallara uymalarının sağlanması, uzaktan eğitim sistemine özellikle dezavantajlı çocukların katılımının sağlanması gerekir.” (OY12)

“Aile ve öğretmenlere bilgilendirme yapılması gerekmektedir.” (OY15)

“Pandemi sürecinde Milli Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığının almış oldukları tedbir ve uygulamalar etkili olup, süreç sona erinceye kadar bu kurallara uyulması yerinde olacaktır.” (OY19)

“Pandemi sürecinde tüm paydaşların katıldığı sağlıklı ve hijyenik bir okul kültürünün oluşturulması, planların yapılması ve hayata geçirilmesi veli ve öğrenciler ile birlikte tüm personelin pandemi süreci ile ilgili olarak bilgilendirilmesi, toplantı ve seminerlerin düzenlenmesi. Öğrencilerden ailesinin ekonomik durumu iyi olmayanlar için çevrim içi eğitim çalışmalarında kullanmak zorunda oldukları internet ve tablet ihtiyaçlarının belirlenerek giderilmesi için çalışmalar yapılması.” (OY23)

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Okul yöneticileri temizlik ve hijyen tedbirleri kapsamında öncelikli olarak dezenfekte işlemi yapıldığını belirtmişlerdir. Günlük temizlik, maske kullanımı, afiş ve broşür hazırlanması gibi çalışmalara pandemi sürecinde alınan tedbirler kapsamında yer verildiği görülmektedir. Temizlik hem kişisel hem de toplumsal sağlığın korunması için önem arz etmektedir. Hastalıktan korunmak, virüsü etrafa bulaştırmamak için temizliğe önem verilmelidir.

Hijyen, sağlığımızı olumsuz yönde etkileyen ortamlardan uzak durmak ve bu ortamlardan korunmak için yapılan çalışma, uygulama ve temizlik önlemlerinin geneline verilen isim olarak ifade edilebilir (Meb, 2010). Salgının seyrine ve yayılma durumuna göre eylem planı, uygulaması, atık maddelerin toplanması, sosyal mesafe kurallarına uyulması gibi çalışmaların yapılması gerekmektedir. Çoğu okul idarecisi tarafında alınan önlemler arasında HES kodu uygulamasının olmadığı görülmüştür. HES kodu kontrollü sosyal hayat çerçevesinde ulaşım, ziyaret gibi yapılacak iş ve işlemlerde bireyler ile kurumlar arasında Covid-19 hastalığının taşıyıcısı olup olmadığını güvenli bir şekilde paylaşılmasına yarayan bir koddur. (Sağlık Bakanlığı, 2020). Pandemi sürecinde okul yönetiminden beklentileri çoğu okul idarecisi temiz ortam sağlanması, bilinçlendirme, kurallara uyma olarak ifade etmişlerdir. Önlem alınması, risk takibi, maske temini, ziyaretlerin kontrolü, el dezenfektanı kullanımı gibi taleplerin öğretmen, öğrenci ve veliler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca eğitim öğretim süresince canlı dersler ve çevrim içi eğitim, tablet ve internet erişimi, öğrencileri motive etme, ders saatlerinin arttırılması, derslere katılımın sağlanması gibi taleplerin yanı sıra salgın döneminde eğitime ara verilmesi gerektiği gibi taleplerin olduğu görülmektedir (Ertuğ, 2020:34). Öğretmenlerin uzaktan eğitim verildiği bu pandemi sürecinde teknolojik bakımdan donanımlı olması çok önemlidir. Öğrenci ve velilerin bu süreçte bilişim teknolojileri bakımından bilinçlendirilmesi, verilen eğitimin daha sağlıklı yürütülmesinde fayda sağlayacaktır. Salgın sebebiyle verilen uzaktan eğitimin başarıya ulaşabilmesi için okul idarecilerinin, öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin etkin bir şekilde sürece katılımının sağlanması gerekmektedir. Öğrenci ve öğretmen etkileşimi sağlanarak uzaktan eğitimin niteliği arttırılabilir (Attri, 2012:42). Pandemi sürecinde karşılaşılan sorunlar için ifade edilen sebepleri çoğu okul idarecisi ekonomik şartlar, kurallara uymama ve iletişim sorunu olarak ifade etmişlerdir. Okul idarecilerinin büyük bir bölümü ayrıca uyum ve motivasyon, fiziki yetersizlik ve denetim sorunu gibi durumların olduğunu belirtirken, çok az okul idarecisi temas halinde olma, filyasyon görevi ve personel eksikliği konusunda sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Ülkemizde devlet okullarında idarecilik yapmak oldukça zordur. Çünkü devlet okulları belirli bir gelire sahip değildir. Okulun ihtiyaçları bulunduğu ekonomik ve sosyal çevre ile sahip olduğu imkanlarla yakından ilgilidir. Bu durumda okulun gelir durumu idarecilerin öz güven ve becerisine bağlı olmak ile birlikte çevre olanaklarının kullanılabilmesine de bağlıdır. Devlet okullarında başta gelen sorunlardan biri de temizlik ve hijyenin sağlanması durumudur. Ekonomik şartlardan kaynaklanan bu durum, okulun temizliğini yapacak hizmetlilerinin olmamasına veya yetersiz olmasına neden olmaktadır (Korkmaz, 2005:429). Eğitim sistemimizde okul idarecilerinin karşı karşıya kaldığı başlıca sorunlar, iletişim problemi, ekonomik yetersizlik, gerekli araç gereç temininde zorluk, öğrenci ve veli sorunları ile diğer sorunlar şeklinde sınıflandırılmaktadır (Badur, 2014).

Covid-19 pandemisi, küresel düzeyde eğitimin geleceğine yönelik, yeni düşünme biçimleri geliştirebilmek için daha fazla yenilikçi çözümler geliştirmenin gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Pandemi sürecinin küresel düzeyde daha sağlıklı bir eğitimin ileriye yönelik ,yeni oluşumlar tasarlamak ve yenilikçi çözümlerin gerekliliğini sonucu ortaya çıkmıştır. En az dile getirilen hususlar ise rehber öğretmenlerin aktif çalışması, öğrenci servislerinin steril olması, öğretmenlerin öğrencileri uyarması, öğretmenlerin aşılınması ve sürecin öneminin anlatılması olduğu görülmektedir.

Çalışmanın sonuçlarına göre elde edilen veriler doğrultusunda aşağıda belirtilen öneriler sunulmaktadır:

Okul idarecileri, öğretmen, öğrenci ve velilere yönelik pandemi sürecinde gerekli önlemleri alarak ve bilgilendirmeler yapması, salgın döneminde okulun ve çevresindeki yaşam alanlarının en az düzeyde etkilenmesinin sağlanması gerekmektedir.

Pandemi sürecinde okul idarecilerine gerekli yardım ve desteklerin sağlanması ile birlikte sürecin daha sağlıklı atlatılabileceği düşünülmektedir.

Bu zaman sürecinde okul idaresi, okulda gerekli teknik altyapıyı oluşturmalı, erişim ağının mevcut uzaktan eğitim imkanları dahilinde derslere erişim noktasında, olumsuzluk yaşayan öğrenciler tespit edilerek eğitim öğretimde oluşan kayıpları önleyeceği varsayılmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKYAVUZ, E. K. ve Çakın, M. (2020). Covid-19 Salgınının Eğitime Etkisi Konusunda Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4),s. 723-737.
- ATTRI, A. K. (2012). Distance education: problems and solutions. *International Journal of Behavioral Social and Movement Sciences*, 1(4), s.42-58.
- AYTAÇ, T. (2020). Covid-19 Salgını Sırasında Okul Yöneticilerinin Sorun ve Görüşleri: Türkiye’den Niteliksel Bir Çalışma. *Avrupa Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7 (4), s.57-79.
- BADUR, S. (2014). 12 yıllık zorunlu eğitim sisteminde okul yönetiminde karşılaşılan sorunlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zirve Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- BAKIOĞLU, B. ve Çevik, M. (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime İlişkin Görüşleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4),s.109-129
- BOZKURT, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3),s. 112-142.
- BUDAK, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). Covid-19 pandemi sürecine yönelik genel bir değerlendirme: Türkiye örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), s.62-79.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., Akgün, Ö. E., Demirel, F., Karadeniz, Ş. ve Kılıç-Çakmak, E. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (4.bs.), Pegem Akademi, Ankara
- CAN, E. (2020). Coronavirüs (Covid-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), s.11-53.
- CHRISTENSEN, L. B., Johnson, B., Turner, L. A., & Christensen, L. B. (2011). *Research methods, design, and analysis*.

- Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, Meb (2010). İlköğretim Okullarında Temizlik ve Hijyen, s.2-188,Ankara
- KARDAŞ, F. ve Arabacı, S. (2020). Fen Eğitiminde Dijital Destekli Teknolojilerin Kullanımına Yönelik Türkiye’de Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. Atlas Journal International Refereed Journal On Social Sciences, (36), s.1128-1137.
- KAVRAYICI, C. ve Kesim, E. (2021). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Okul Yönetimi: Nitel Bir Araştırma. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 27(1), s.1005-1060.
- KORKMAZ, İ. (2005). İlköğretim Okullarının Karşılaştıkları Finansman Sorunları. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (14), s. 429-434.
- MILES, M. B., & Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis. California: SAGE Publications Inc.
- ÖZABACI, N., Sakarya, N. ve Doğan, M. (2008). Okul yöneticilerinin okuldaki psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11(19), s. 8-22.
- ÖZDOĞAN, A. Ç. ve Berkant, H. G. (2020). Covid-19 Pandemi Dönemindeki Uzaktan Eğitime İlişkin Paydaş Görüşlerinin İncelenmesi. Milli Eğitim Dergisi, 49(1), s.13-43.
- Sağlık Bakanlığı (2020). <https://hayatevesigar.saglik.gov.tr/hes.html>.
- SELÇUK, Z., Palancı, M., Kandemir, M., & DüNDAR, H. (2014). Eğitim ve bilim dergisinde yayınlanan araştırmaların eğilimleri: İçerik analizi. Eğitim ve Bilim, 39(173). DOI:10.15390/eb.v39i173.3278
- SMITH, J. A., & Shinebourne, P. (2012). Interpretative phenomenological analysis. American Psychological Association.
- SÖZEN, N. (2020). Covid-19 Sürecinde Uzaktan Eğitim Uygulamaları Üzerine Bir İnceleme. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(12), s.302-319.
- THOMPSON, L. (1994). Mastering the Challenges of Change. New York: Amacom.
- UNITED NASYONEL. (1948).Universal Declaration of Human Rights. <https://www.un.org/en/universaldeclaration-human-rights/index.html>.
- UNESCO. (2020b). Distance learning strategies in response to COVID-19 school closures. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373305>.
- WHO (2020). URL: <https://covid19.who.int>, Erişim Tarihi: Mayıs 2020.
- YILDIRIM, A., ve Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin yayıncılık.
- ZHAO, Y. (2020). COVID-19 as a catalyst for educational change. Prospects, 49(1), s. 29-33.